

Hon vågar att komma nära med hjälp av kameran. Nu möter du henne en gång i månaden i NWT:s Helg. Filmaren Sara Broos hittar inspiration i Berlin men hjärtat och livet finns i Fryksdalen.

Om hem

Jag befinner mig på en liten ö mellan Östersjön och Nordsjön; Ven. Fält av raps, vete, korn och havre. Ödliga slätter och djupa branter rakt ner i havet. Landskapet är vackert och dramatiskt. Hus med halmtak och stora övergivna ladugårdar, små mysiga restauranger och caféer. I hamnen båtar med olika landsflaggor. En flock getter har rymt och ägaren letar längs stränderna. Här finns rådjur, fasaner, mängder av harar, alpäckor och fåglar. Den äldre kvinnan jag träffar har levat här största delen av sitt liv, ser ön som ett självklart hem. Hennes blick öppen. Hon känner alla och alla känner henne. Hon är ett nav omkring vilket världen cirkulerar, turisterna dricker kaffe på hennes lilla trädgårdscafé, vänner och främlingar kommer och går. Och hon står still, men är alltid sysselsatt och i rörelse både fysiskt och mentalt; läser böcker, tar del av världshändelser, löser korsord och bakar rabarberpaj. En ö. En begränsad plats, ett stycke land utslängt i ett stort hav. För vissa innebär det en känsla av

rymd och frihet att vara omgiven av vatten åt alla håll, för andra skapar det en känsla av instängdhet. Getterna tar sig inte härifrån och kommer tids nog att hittas och fångas in. Jag blir snart rastlös, sitter på kvällarna och betraktar de stora skepp som passerar sundet. Där jag kommer från finns inga vilda hav eller karga kuster, inga piskande vindar och fiskebåtar. Istället har skogar och stilla sjöar format mig och det som känns välbekant, som en del av mitt DNA. En doft som plötsligt slår emot mig ute på ett fält för mig tillbaka till min barndoms värld utanför Hagfors och Ängåsen; det stora röda trähuset med två torn i ett landskap helt olikt detta.

Även om det är vackert inser att jag aldrig skulle kunna leva på den här platsen. Eller kanske, om någon jag älskade fanns där och bjöd in mig i hans värld, lärde mig att uppleva platsen genom hans ögon. Och därigenom skapade en känsla av hemkomst. "Home is where the heart is".

En av de finaste komplimanger jag fått är när någon sagt: "Det känns som att komma hem när jag är hos dig". En man jag en gång kände kunde aldrig relatera till mitt hem. Medan andra jag älskat velat vara i min värld och lära känna den, såg han den som något främmande, landskapet obekant, inte det han var van vid. Här fanns bara skog och instängdhet för honom och han ville aldrig stanna mer än max tre dagar. Sen blev han rastlös, hittade på en ursäkt att åka vidare. Han ville hellre ses på anonyma platser; hotellrum eller i främmande städer. Det tog mig lång tid att inse att det egentligen handlade om något annat. Inte om platsen i sig utan att det var mig han inte kände sig hemma med. Att han inte kunde skapa ett nytt "hem", även om det bara var en mental plats utan klamrade sig fast vid det gamla, vid idén om det som en gång varit, kärnfamiljen han levat i, det som inte längre finns kvar.

Platsen kanske ibland har mindre betydelse beroende på vem du är tillsammans med. Även den mest trista håla kan laddas av ett romantiskt skimmer. Jag ser den svenska dokumentärfilmen "Scheme Birds" av Ellen Fiske och Ellinor Hallin om den hårda tillvaron i en fattig brukosort utanför Glasgow. Sedan stålverket lades ner på 90-talet är detta en eländig plats präglad av fattigdom och tristess. Filmen handlar om tonårstjejen Gemma som växt upp med sin farfar som är boxartränare. Mamman framtogs vårdnaden på grund av missbruk och pappan vet ingen var han är. Trots misären och det kärva klimatet med våld och missbruk och den ständiga längtan bort, älskar Gemma sin värld där det också finns mycket kärlek och värme. Hennes farfar håller på med duvor och varje helg är det show med duvor i den slitna boxningslokalen där den finaste duvan utses. Fåglarna flyger över betongblocken, rör sig fritt över världen, medan människorna inte tar sig någonstans. Gemma har en tatuering på sin axel; "Let the free birds fly".

En familj köpte sitt drömhuse ute på landet, men efter en vecka uppstod första konflikten med grannen och bråken eskalerade. Husen står tätt och de tål inte varandra. Inga häckar, staket eller grindar hjälper. Jag tänker på hur lyckligt lottad jag är som har så fina grannar, hur mycket det betyder för hemkänslan. Ofta är det små detaljer som avgör om man trivs på en plats. De invanda rutinerna; till och med att byta däck på bilen på Bergqvist gummiwerkstad varje vår och vinter bidrar till hemkänslan. Det

Ven är en ö mellan Sverige och Danmark. "En begränsad plats, ett stycke land utslängt i ett stort hav. För vissa innebär det en känsla av rymd och frihet att vara omgiven av vatten åt alla håll, för andra skapar det en känsla av instängdhet", skriver Sara Broos.

FOTO: EMMA-SOFIA OLSOON/SVD/TT

invanda, den alltid lika trevliga stämningen hos Putte och hans killar i verkstan.

Jag känner mig hemma i mina arbetskläder, i boden med min arbetsbänk och mina verktyg. Där jag kittar fönster, oljar in torrt trä med linolja, där det doftar balsamterpentin, linoljefärg och bensin. Radion står på. Ett lätt duggregn faller och tiden flyger förbi. Jag känner mig hemma när jag går över fälten med min systerdotter som påminner mig om mig själv när jag var barn. Hur hon stannar till för att fråga om dimman, hur den uppstår och undrar om vi kan klättra upp på berget i Askersby för att se hur mitt hus ser ut på avstånd. Eller när jag träffar Sophia, min barndomsvän och vet att vi delar samma minnen och är varandras vittnen av en plats, en tid som inte längre finns kvar. Och även av vilka vi en gång var och vad som har format oss.

Eller känslan av att vara på väg hem, spela en låt man lyssnat på sen tonåren, passera fälten, ängarna, husen och känna till varje liten böjning av vägen, varje gupp. Någon på radion säger att hembygden ofta älskas och romantiseras mest av de som lämnat. De som ser den utifrån. Kanske är det så. Men jag känner mig även bekant i det främmande. Kan uppnå samma känsla av samhörighet med en främling som har helt andra referenser. Något man känner igen utan att veta var det kommer ifrån.

Ett hem förknippas kanske med en trygg plats, ett skydd. Men hemmet kan också vara den farligaste platsen. Bakom stängda dörrar kan hemska saker pågå i det fördolda. Ordet "hemlig" härstammar från "hem". Under coronapandemin har organisationer både i Sverige och globalt vittnat om att våld i nära relationer ökat. Några orsaker sägs vara ökad oro, stress och missbruk. Ordet "hemska" har sitt ursprung i "hem" och beskrev förr i tiden en person som inte lämnade sitt barndomshem och sin uppväxtort, och därmed blev hämmad i utvecklingen. Därefter övergick ordet "hemska" till att betyda avvikande, konstig, och övergick sen till att betyda ruskig eller otäck och skräckinjagande.

Jag sitter i en soffa i ett arkitekturhus av betong och stora fönster. Det är snyggt, allt genomtänkt. Jag är rädd att smutsa ner tyget i soffan. Det finns ingenting som vittnar om vem som lever här. Inga spår av liv. Jag tänker att såna här rum kan jag inte röra mig i, jag blir någon annan, kan knappt andas. "Visa mig ditt hem och jag ska säga vem du är". Men alla har ju inte möjlighet eller råd att skapa det hem de skulle vilja ha. De tvingas leva i en kompromiss. Andra har inte ens ett hem.

Jag tänker på de som lever i exil, vissa av dem med en längtan tillbaka till något som inte längre finns kvar. Det känslomässiga pris alla flyktingar betalar som lämnat sitt

hem på grund av krig och terror. Jag lyssnar på Kropp och Sjal på P1 om betydelsen av begreppet hem. En iransk konstnär har bett familjemedlemmar rekonstruera minnen av ett sönderbombat hem som inte längre finns kvar. Alla hade olika minnesbilder. Inga foton fanns kvar, bara en mental bild av en plats, av möblerna, stämningen, dofterna. Hemlängtan kommer från grekiskans "nostos", hemkomst och "algos" smärta. Nostalgi betyder smärtsam hemlängtan. Begreppet nostalgi myntades ursprungligen år 1678 av den 19-åriga schweiziske läkarstudenten Johannes Hofer som en medicinsk diagnostisk term för sjuklig hemlängtan. Vissa krigsveteraner från det amerikanska inbördeskriget (1861-1865) som förmodligen led av vad vi i dag skulle kalla posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) fick diagnosen att de led av nostalgi. På 1600- och 1700-talen ansågs nostalgi vara en allvarlig och ibland dödlig sjukdom. På den tiden var det unga soldater - som låg i krig långt hemifrån - som led av nostalgi.

Uttrycket betecknade snart även en längtan efter platsen för en oskuldsfull barndom. Immanuel Kant var den förste som hävdade att nostalgin är en längtan efter ett då snarare än ett där. Hemlängtan handlar kanske inte bara om längtan efter ett särskilt hem utan en längtan efter tillhörighet och trygghet.

Du som aldrig gått ut ur ditt trädgårdsland, har du nånsin i längtan vid gallret stått och sett hur på drömmande stigar kvällen förtonat i blått?

Var det icke en försmak av ogråtna tårar som liksom en eld på din tunga brann, när över vågar du aldrig gått en blodröd sol försvann?

Edith Södergran

